

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Головатюк І. Г.

*аспірант кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, Україна
orcid.org/0009-0002-0654-5151
ivan_holovatiuk@ukr.net*

Ключові слова: педагогічні умови, готовність до професійної діяльності, майбутні актори, інноваційні педагогічні технології, арт-терапевтичні технології.

У статті здійснено аналіз педагогічних умов формування готовності майбутніх акторів сценічного мистецтва до професійної діяльності. Окреслено актуальність дослідження, що визначається необхідністю впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх акторів і визначення педагогічних умов як структурної оболонки і обставин, у яких ці технології реалізуються. Проаналізовано сутність поняття «педагогічні умови» з погляду різних наук: філософії, психології, педагогіки. Педагогічні умови формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності визначаються як обставини, за яких може повноцінно функціонувати педагогічна система, як сукупність природних і соціальних внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на фізичний, моральний і психічний розвиток студентів – майбутніх акторів сценічного мистецтва, їхню поведінку, виховання й навчання, формування особистості.

Визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності безпосередньо залежить і визначається компетентностями – загальними і фаховими, формування яких є метою процесу професійної підготовки. За результатами аналізу компетентностей, якими повинні оволодіти випускники спеціальності 026 «Сценічне мистецтво», а також специфіки акторської діяльності визначено основні педагогічні умови формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності: організація творчого навчального середовища в процесі професійної підготовки для мотивування майбутніх акторів до опанування професії і здійснення професійної діяльності засобами інноваційних технологій; удосконалення теоретичної і практичної підготовки майбутніх акторів сценічного мистецтва з фахових дисциплін засобами інноваційних технологій; спрямування професійної підготовки бакалаврів сценічного мистецтва на формування здатності до емоційної саморегуляції, навичок запобігання емоційному вигоранню; заохочення студентів – майбутніх акторів сценічного мистецтва до сталого саморозвитку в процесі професійної діяльності.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF FUTURE ACTORS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Holovatiuk I. H.

*Postgraduate Student at the Department of Social Work
and Management of Sociocultural Activity
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Maksym Kryvonosa str., 2, Ternopil, Ukraine
orcid.org/0009-0002-0654-5151
ivan_holovatiuk@ukr.net*

Key words: *pedagogical conditions, readiness for professional activity, future actors, innovative pedagogical technologies, art-therapy technologies.*

The article deals with the analysis of pedagogical conditions of formation of future actors' readiness for professional activity. The relevance of the study is outlined, which is determined by the need to introduce innovative pedagogical technologies in the process of professional training of future actors and to determine the pedagogical conditions as a structural shell and the circumstances in which these technologies are implemented. The essence of the concept of "pedagogical conditions" is analyzed from the point of view of various sciences: philosophy, psychology, and pedagogy. Pedagogical conditions for the formation of future actors' readiness for professional activity are defined as circumstances under which the pedagogical system can fully function, as a set of natural and social internal and external factors that affect the physical, moral and mental development of students – future actors of the performing arts, their behavior, education and training, and personality formation.

The determination of pedagogical conditions for the formation of future actors' readiness for professional activity directly depends on and is determined by general and professional competencies the formation of which is the goal of the professional training process. Based on the results of the analysis of the competencies that graduates of the specialty 026 Performing Arts should master, as well as the specifics of acting, the main pedagogical conditions for the formation of future actors' readiness for professional activity are identified: organization of a creative learning environment in the process of professional training to motivate future actors to master the profession and carry out professional activities using innovative technologies; improvement of theoretical and practical training of future actors of the performing arts in special disciplines by means of innovative technologies; focusing the professional training of bachelors of performing arts on the formation of the ability to emotional self-regulation, skills to prevent emotional burnout; encouraging students – future actors of performing arts to sustainable self-development in the process of professional activity.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається сучасними тенденціями у становленні суспільних відносин в Україні, коли в соціумі виникає запит на формування всебічно розвиненої особистості й висококваліфікованого фахівця, здатного до самовиховання, саморозвитку та творчої самореалізації, а отже, постає необхідність пошуку інноваційних форм, методів, технологій і засобів професійної підготовки фахівців, зокрема акторів сценічного мистецтва. Професійна діяльність сучасного актора перед-

бачає наявність у нього значного комплексу навичок, як-от: навичок професійного спілкування, вміння застосовувати креативні технології, брати на себе відповідальність за вирішення професійних завдань, а також залученість до різноманітних активностей: професійної мобільності, процесу творчої самореалізації. Реалізація нового підходу до професійної підготовки майбутніх акторів передбачає зміщення фокуса з накопичення комплексу знань, умінь і навичок на формування у студентів професійних навичок, що стануть осно-

вою успішного виконання професійних функцій і завдань. Невід'ємним елементом нового підходу до професійної підготовки майбутніх акторів є застосування інноваційних педагогічних технологій, що актуалізує вивчення педагогічних умов як структурної оболонки й обставин, у яких ці технології реалізуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковці неодноразово здійснювали спроби аналізу поняття «педагогічні умови» в контексті загальної середньої освіти (Р. Сопівник, Н. Діра), професійного зростання педагогів (О. Сагач), організації освітнього середовища у ЗВО (О. Дурманенко). Водночас проблема педагогічних технологій формування готовності до професійної діяльності майбутніх акторів залишається маловивченою і потребує детального аналізу.

Мета статті – визначити й проаналізувати педагогічні умови формування готовності майбутніх акторів сценічного мистецтва до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Коректне визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності потребує насамперед аналізу дефініції. Поняття «умова» тлумачиться за допомогою кількох визначень: 1) як обставина, завдяки якій є можливим здійснення, створення чогось; 2) як особливість реальної дійсності, за якої щось відбувається; 3) як правило, що встановлене в певній галузі життя і забезпечує функціонування чого-небудь [1, с. 1506].

Поняття «умова» є міждисциплінарним і представниками різних наук тлумачиться в дещо різних контекстах. Так, з погляду філософії, умова – це те, від чого залежить щось інше [5, с. 707], тобто дещо таке, без чого явище чи предмет не можуть існувати. У психології умова розуміється в контексті психічного розвитку особистості й розкривається через сукупність причин, що визначають перебіг психологічного розвитку людини: прискорюють або сповільнюють його, впливають на його динаміку й кінцеві результати, а у зміст поняття психологічні умови вкладаються внутрішні та зовнішні чинники, що «створюють комплекс таких обставин, які певним чином впливають на психічний стан людини, її внутрішній світ, прийняття рішень та життєдіяльність» [6, с. 76].

У контексті педагогічної науки умови, або педагогічні умови, – це обставини, за яких може повноцінно функціонувати педагогічна система. Водночас педагогічні умови формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності розуміємо як сукупність природних і соціальних внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на фізичний, моральний і психічний розвиток сту-

дентів – майбутніх акторів сценічного мистецтва, їхню поведінку, виховання та навчання, формування особистості.

Дотримання педагогічних умов є запорукою досягнення мети й результату освітнього процесу – сформованості готовності майбутніх акторів сценічного мистецтва до професійної діяльності. Зі свого боку, готовність є інтегративною характеристикою цілісної особистості, а її компонентами є, зокрема, позитивне ставлення до професії, адекватні вимоги до професійної діяльності, здібності, темперамент, а також необхідні знання, уміння й навички.

Виокремлення педагогічних умов формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності безпосередньо залежить і визначається компетентностями, формування яких є результатом процесу професійної підготовки. Майбутні актори сценічного мистецтва повинні оволодіти комплексом компетентностей: загальних і фахових, водночас інтегральну компетентність майбутніх фахівців-акторів, тобто свого роду узагальнений опис кваліфікаційного рівня, що виражає головні компетентнісні характеристики майбутніх акторів сценічного мистецтва, становить «здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у сфері сценічного мистецтва із застосуванням теорій та методів мистецтвознавства, театральної педагогіки, психології творчості, культурології» [3, с. 6].

На формування інтегральної компетентності спрямоване формування загальних і фахових компетентностей, що відображають більш детальні структурні особливості професійної особистості майбутніх фахівців-акторів. Серед загальних компетентностей, що визначають загальний розвиток і загальнонаукову підготовку студентів – майбутніх акторів, які здобувають бакалаврський рівень вищої освіти, виокремлюються: здатність до абстрактного мислення, аналізу й синтезу, здатність бути критичним і самокритичним, здатність виявляти й вирішувати проблеми, працювати як самостійно, так і в команді, генерувати нові ідеї, оволодівати новими знаннями, зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності тощо [3, с. 7].

Фахові компетентності закономірно є професійно специфічними й передбачають, зокрема, здатність майбутніх акторів втілювати акторський і режисерський задум виражальними засобами мистецтва, планувати організацію театрального процесу, створити за допомогою уяви запропоновані обставини п'єси та ролі, створити творчий задум ролі, сприймати нові знання в галузі культури та мистецтва й інтегрувати їх з уже наявними, здатність займатися самоосвітою і передавати знання про сценічне мистецтво та практичний

досвід різноманітними шляхами та засобами [3, с. 7–8].

Враховуючи аналіз поняття «педагогічні умови», специфіку акторської діяльності, а також систему компетентностей, необхідних для становлення студентів – майбутніх акторів як фахівців своєї справи, виокремлюємо такі педагогічні умови формування готовності майбутніх акторів сценічного мистецтва до професійної діяльності: 1) організація творчого навчального середовища в процесі професійної підготовки для мотивування майбутніх акторів до опанування професії і здійснення професійної діяльності засобами інноваційних технологій; 2) удосконалення теоретичної і практичної підготовки майбутніх акторів сценічного мистецтва з фахових дисциплін засобами інноваційних технологій; 3) спрямування професійної підготовки бакалаврів сценічного мистецтва на формування здатності до емоційної саморегуляції, навичок запобігання емоційному вигоранню; 4) заохочення майбутніх акторів сценічного мистецтва до сталого саморозвитку в процесі професійної діяльності.

Першим і визначним кроком на шляху до професії є зацікавленість особистості, інтерес до фаху. Саме інтерес є головною передумовою виникнення внутрішньої мотивації до опанування професії. Старшокласники – майбутні студенти вибирають той чи інший фах, здебільшого орієнтуючись на власні вподобання, проте часто розуміють його специфіку лише частково. Водночас уже під час перших тижнів навчання в ЗВО виникають труднощі, пов'язані з опануванням нового, раніше невідомого матеріалу, мало пов'язаного з тим, що вивчався в школі, який подається у значних обсягах і з великою інтенсивністю. Першокурсникам непросто зорієнтуватися в умовах освітнього середовища ЗВО, а розуміння принципів організації навчання в університеті потребує деякого часу.

Крім того, перед здобувачами вищої освіти постає низка побутових проблем, пов'язаних з організацією проживання, харчування, дозвілля, які їм доводиться вирішувати самостійно. Усі перелічені труднощі призводять до того, що студенти часто почуваються розгубленими, дезорієнтованими в нових умовах, а отже, їхня мотивація до навчання й опанування професії суттєво знижується. За таких обставин завданням викладачів (зокрема, керівника курсу), які працюють зі студентами – майбутніми акторами, є організація творчого освітнього середовища, яке б підтримувало навчальну мотивацію студентів на високому рівні. Одним із найдієвіших способів створення такого середовища є застосування педагогічних інновацій, зокрема інноваційних педагогічних технологій.

Ми переконані, що в роботі з майбутніми акторами сценічного мистецтва найбільший потенціал для підтримки рівня мотивації відіграють арт-терапевтичні технології, які виконують кілька важливих функцій у студентському колективі. Насамперед застосування арт-терапевтичних технологій є способом налагодження емоційного контакту як між членами колективу, групи, так і між студентом і викладачем. Це, зі свого боку, сприяє зниженню рівня стресу й переживань, пов'язаних із необхідністю діяти в нових для студента обставинах, а також допомагає емоційно розвантажуватися після роботи над роллю. Водночас арт-терапевтичні технології допомагають студентам краще зрозуміти себе і свої внутрішні потреби, що є основою професійних потреб та інтересів, «пропрацювати» власні переживання, пов'язані з навчальною діяльністю. До того ж застосування арт-терапевтичних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх акторів сценічного мистецтва допомагає урізноманітнити освітній процес.

Використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема арт-терапевтичних, має на меті також покращення теоретичної і практичної підготовки майбутніх акторів сценічного мистецтва. Комплекс теоретичних знань і практичних умінь та навичок є невід'ємною умовою здійснення фахівцем професійної діяльності кваліфіковано, на високому рівні. Теоретична й практична підготовка майбутніх акторів сценічного мистецтва передбачає наявність сформованої системи знань із фахових дисциплін, знання студентами теоретичних засад здійснення професійної діяльності, володіння практичними вміннями та навичками, необхідними для професійної діяльності акторів, усвідомлення ролі акторського фаху в культурному житті соціуму тощо.

Мистецький фах, насамперед фах актора сценічного мистецтва, нерозривно пов'язаний з емоціями. Завдання актора – якомога органічніше передати емоції зі сцени, перебувати на емоційному зв'язку з колегами на сцені, та передусім акторові доводиться всі емоції пережити самому, «пропустити їх через себе». Таке емоційне навантаження нерідко призводить до вигорання, а також до певних емоційних порушень.

Аналізуючи питання емоцій і їх роль у щоденній професійній діяльності акторів, П. Брук зауважує, що театр передбачає одночасне й повністю гармонійне здійснення трьох зв'язків: між актором і його внутрішнім світом, між актором і його колегами і між актором та аудиторією, що означає «перебування одночасно у двох світах» [7, с. 32]. Обов'язком актора в цій ситуації є втримати баланс між зовнішнім, що показується глядачеві, і внутрішнім – емоціями, які переживає актор. Це

вміння потрібно формувати в процесі професійної підготовки, а для представників творчих процесів, як-от акторів сценічного мистецтва, це вміння є запорукою емоційного благополуччя.

У середовищі театральних критиків і педагогів панує уявлення: нібито усвідомлення, що твір є художнім, вигаданим, убезпечує реципієнта, зокрема й актора, від того, щоб піддатись емоційному впливу цього твору, і що актор може дистанціюватися від ролі й образу в плані емоцій. Натомість М. Сетон висловлює заперечення – такий підхід, на його думку, це «обман, спроба знову нав'язати дуалістичний розкол між нібито раціональним розумом і ірраціональним, пристрасним тілом» [8, с. 3]. Навіть намагаючись дистанціюватися від емоційного навантаження ролі, відділити власні емоції від тих, які треба зобразити на сцені, актор не завжди може впоратись із цим завданням. Навпаки, зазвичай переживання проходять через особистість актора, проживаються ним, навіть якщо він усвідомлює їхню нереальність і недотичність до реального життя.

Таким чином, емоції в професійній діяльності актора стають, з одного боку, основним інструментом налагодження творчого контакту з глядачем, а з іншого – одним із чинників, що перешкоджають здійсненню професійної діяльності актора, зокрема, у випадку, коли актор не відмежовує емоцій, пов'язаних із роллю від власних реальних емоцій. Крім того, емоції можуть ставати причиною емоційного і, як наслідок, професійного вигорання акторів сценічного мистецтва. У зв'язку із цим необхідною педагогічною умовою здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх акторів сценічного мистецтва є спрямування процесу професійної підготовки на формування здатності до емоційної саморегуляції, навичок запобігання емоційному вигоранню.

Невід'ємною складовою повноцінного становлення та розвитку фахівця є прагнення до саморозвитку й самоосвіти. Серед педагогів і психологів встановилася однастайність щодо взаємозв'язку особистісного й професійного розвитку. До прикладу, С. Кузікова зазначає, що саморозвиток особистості відбувається здебільшого в контексті професійної діяльності, водночас про-

фесійна спрямованість є чинником особистісного зростання [2, с. 7].

Тієї ж думки дотримується О. Остапчук, стверджуючи, що особистісний саморозвиток є основою професійного саморозвитку. Якщо особистісний саморозвиток – це прагнення людини до виявлення, усвідомлення й удосконалення своїх особистісних якостей, то професійний саморозвиток – це свідомо діяльність людини, націлена на повну самореалізацію себе як особистості у сфері своєї професії [4, с. 14]. Таким чином, четвертою педагогічною умовою, необхідною для успішного формування готовності майбутніх акторів до професійної діяльності, є заохочення майбутніх акторів сценічного мистецтва до сталого саморозвитку в процесі професійної діяльності.

Висновки. Отже, педагогічні умови формування готовності майбутніх акторів сценічного мистецтва до професійної діяльності є необхідними обставинами, за яких процес їхньої професійної підготовки здійснюватиметься ефективно. Визначення педагогічних умов залежить від специфіки професійної діяльності майбутніх акторів, з одного боку, і від системи компетентностей, якими повинні оволодіти здобувачі вищої освіти – майбутні актори сценічного мистецтва – з іншого. Ефективне формування готовності майбутніх акторів сценічного мистецтва до професійної діяльності можливе за умов організації творчого освітнього середовища для мотивування майбутніх акторів до опанування професії і здійснення професійної діяльності засобами інноваційних технологій; удосконалення теоретичної і практичної підготовки майбутніх акторів сценічного мистецтва з фахових дисциплін засобами інноваційних технологій; спрямування професійної підготовки бакалаврів сценічного мистецтва на формування здатності до емоційної саморегуляції; заохочення майбутніх акторів до сталого саморозвитку в процесі професійної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці моделі готовності майбутніх акторів до професійної діяльності й експериментальній перевірці її ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. Суми : МакДен, 2011. 149 с.
3. Освітня програма «Акторське мистецтво» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво. Тернопіль : ТНПУ, 2024. 22 с.
4. Остапчук О. Професійний саморозвиток і самопроекування в системі педагогічної освіти. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 13–18.
5. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

6. Шумік І. В., Голубєва М. О. Психологічні умови формування свідомого вибору життєвого шляху старшокласниками / старшокласницями. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 199. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 74–78.
7. Brook P. *There are no secrets*. London: Methuen Drama, 1993. 118 p.
8. Seton M. “Sticks and stones may hurt my bones but words will never hurt me?” How drama texts shape acting bodies for better or worse. 2008. URL: http://www.academia.edu/244485/_Sticks_and_stones_may_break_my_bones_but_words_will_never_hurt_me_How_drama_texts_shape_acting_bodies_for_better_or_worse (Last accessed 20.09.2024).

REFERENCES

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy (2005). [Big defining dictionary of Ukrainian language]. Ed. V. Busol. Kyiv, Irpin: Perun. 1728 p.
2. Kuzikova, S.B. (2011). *Psykholohiia somorozvytku* [Psychology of self-development]. Sumy: MakDen. 149 p.
3. Osvitnia prohrama “Aktorske mystetstvo” pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 026 Stsenichne mystetstvo (2024). [Educational programme “Acting” of the first (Bachelor’s) level of higher education by speciality 026 “Perorming arts”]. Ternopil: TNPU. 22 p.
4. Ostapchuk, O. (2007). Profesiinyi samorozvytok i samoproektuvannia v systemi pedahohichnoi osvity [Professional self-education and self-projection in the system of higher pedagogical education]. *Way of Education*. Vol. 4. P. 13–18.
5. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* (2002). [Encyclopedia of Philosophy]. Ed. V.I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys. 744 p.
6. Shumik, I.V., Holubieva, M.O. (2017). *Psykholohichni umovy formuvannia svidomoho vyboru zhyttievoho shliakhu starshoklassnykamy/ starchoklassnytsiamy* [Psychological conditions of forming the conscious choice of the life way by high school students]. *Bulletin of NaUKMA*. Iss. 199. Pedagogical, psychological sciences and social work. P. 74–78.
7. Brook, P. (1993). *There are no secrets*. London: Methuen Drama. 118 p.
8. Seton, M. (2008). “Sticks and stones may hurt my bones but words will never hurt me?” How drama texts shape acting bodies for better or worse. URL: http://www.academia.edu/244485/_Sticks_and_stones_may_break_my_bones_but_words_will_never_hurt_me_How_drama_texts_shape_acting_bodies_for_better_or_worse (Last accessed 20.09.2024).